

ПАВЕЛ БАЖОВ

КЛЮЧЪТ КЪМ ЗЕМЯТА

Превод от руски: Фьодор Неманов, Георги Георгиев, 1962

chitanka.info

Към тоя занаят — да търся скъпоценни камъни — нямах склонност. Понякога, разбира се, намирах, но само тъй... без да разбирам. Ще съзреш при промиването някакво лъскаво камъче, ще го прибереш, а после попиташ опитен човек — да го запазя ли или да го хвърля?

Със златото е къде по-просто. Разбира се, и златото бива разни видове, но не чак толкова, колкото скъпоценните камъни.

По големината и по теглото им тях съвсем не можеш ги позна. Един, гледаш, големичък, друг много по-малък — и двата еднакво хубаво блестят, а при проверка излиза, че има разлика. За големия и пет пари не дават, а към малкия посягат: той, казват, е рядък вид — пари ще паднат от него.

Понякога е още по-смешно. Ще купят от тебе някой камък и пред очите ти ще отчупят половината и ще я хвърлят в сметта. Това, казват, само пречи: блясъкът затъмнява. От останалото ще изпилят още половината и се хвалят: сега вече се откри пълният му блясък — и до огън да го туриш, пак ще свети! И наистина камъкът е станал мъничък, но съвсем като жив, сякаш се смее. А и цената му си я бива: като чуеш, ще охнеш. Иди, че разбери тая работа!

А тия приказки — кой камък пазел здравето, кой вардел съня или пропъждал тъгата и прочее — всичко това, според мене, е измислено от безделие, да си почешеш езика в празен разговор и нищо повече. От старите хора съм запомnil само едно съзование за скъпоценни камъни. Това е, изглежда, орехче с добра ядка. Който има зъби, той ще го вкуси.

Има, разправят, в земята един особен камък: втори като него не можеш намери. Не само по нашите земи, но и по цял свят такъв камък никой не е намирал, а за него навсякъде се говори. И все пак този камък се намира в нашата земя. Това го знаят старите хора. Не се знае само къде, но това няма значение, защото този камък ще дойде сам в ръцете на този, на когото трябва. В това е и неговата особеност. От едно момиче узнали това. Такава, казват, че била работата.

Дали край Мурзинка, или някъде другаде имало голям рудник. Злато и скъпоценни камъни добивали там. За сметка на държавата още работели. Началствата били с титли и лъскави копчета, а палачите в пълна униформа, с барабан карали народа на работа, под барабан водели хората пред строя и с прътове ги пребивали. С една дума, тежко тегло.

В такова тегло изнемогвало и едно момиченце на име Васъонка. Тя била родена в рудника, тук раснала и зиме зимувала. Майка ѝ била нещо като готвачка в рудничарската казарма, а за баща си Васъонка нищо не знаела.

На такива деца се знае какъв е животът. На когото нищо не е сторила, и той, като му докривее, ще я сръга, че ще я и удари: да има на кого злобата си да стовари. С една дума, извънредно горчив бил животът на момичето. По-зле от кръгло сираче. И от работа нямало кой да я отбрани. Дете още, не е по силите му да държи юздите, а вече я наредили при каруцата:

— Дето ще се вреш из краката ни, карай пясък!

Като поотраснала, дали ѝ гребло в ръцете и почнали да я карат с други девойки да промива пясък. И ето, че Васъонка проявила голяма способност да открива скъпоценни камъни.

По-често от всички намирала, и при това най-хубавите и най-скъпите.

Момичето нямало опит: намери ли нещо, веднага го предава на началството. Те, разбира се, се стараят: кой ще даде камъчето в банката, кой ще го сложи в джеба си или ще го скрие под езика си. Не току-тъй се казва, че това, което големият началник слага в джеба си, малкият по-дълбоко трябва да го крие. А всички хвалят Васъонка, сякаш са се наговорили. Измислили ѝ прякор — Щастливото оченце. Който началник я види, най-напред ще попита:

— Е, как е Щастливото оченце! Намери ли нещо?

Васъонка ще му даде, каквото е намерила, а началникът закряка като гъска при отлитане:

— Така-така, така-така... Старай се, момиче, старай се!

Васъонка се старае, значи и на нея самата ѝ е любопитно. Веднъж намерила един камък, голям колкото орех, и цялото началство се струпало да го види. Така било, че никой не успял да го открадне, по неволя го запечатали в държавната банка. По-късно, казват, от царската хазна го пратили някъде в чужбина. Но не за това ми е думата...

На другите девойки им се зловидело, дето на Васъонка ѝ върви. Началството им натяква:

— Защо тя много намира, а вие само дреболии, а и те са малко!
Лошо гледате, види се.

Девойките, вместо с добро да дадат съвет на Васъонка, почнали да я нападат. Съвсем нямало живот за момичето. А на всичко отгоре се изтърси и един пес — главният техник. Поблазнило го, изглежда, щастието на Васъонка и решил:

— Ще се оженя за това момиче.

Не гледа, че зъбите му отдавна са изпадали и че на по-малко от пет крачки до него не можеш се приближи — вмирисал се отвътре, на мърша вони, а говори с гъгнивия си глас:

— Аз, момиче, благородие ще те направя. Разбери това и давай камъчетата само на мене. На другите никак не ги показвай.

Васъонка, макар да била висока на ръст, още съвсем не била за женене. Малка била, на тринадесет, най-много на четиринадесет години. Но нима ще обърнат внимание на това, щом началството заповядва. Поповете ще прибавят в книгата колкото години искаш. Васъонка се уплашила. Ръцете и краката ѝ затреперят, щом съгледа тоя вмирисан ерген. Бърза да му даде, каквото е намерила, а той мърмори:

— Страй се, Васъоно, страй се! През зимата на пухено легло ще почиваш.

Щом отмине, жените почват да закачат Васъонка, подиграват ѝ се, а на нея и без това ѝ иде да се разкъса на парчета, ако може. Като дадат сигнал за привършване на работата, ще изтича при майка си в казармата, а там още по-лошо. Майката, разбира се, жалела момичето, закриляла го, колкото можела, но какво може да направи една казармена готовчака, щом главният техник ѝ е началник и всеки ден може да заповядва да я бият.

До зимата Васъонка изкарала криво-ляво, но по-нататък станало непоносимо. Главният техник започнал всеки ден да заплашва майка ѝ:

— Дай ми дъщеря си с добро, иначе лошо ще бъде!

А че е малолетна, не му споменавай — бележката от поповете в носа ти пъха:

— Какво още ще измислиш! В книгите е отбелязано, че е на шестнадесет години. По закон може да се омъжи. Ако не престанеш да упорствуваш, ще заповядам утре да те бият.

Тогава майката отстъпила:

— Изглежда няма да избягаш от съдбата си, дъще!

А Васьонка? Ръцете и краката ѝ се схванали, дума не може да продума. През нощта се посъвзела и побягнала от рудника. Никак не се криела — закрачила право по пътя, а закъде дори не помислила. Стига само да е по-далеч от рудника.

Времето било тихо и топло, от вечерта валял сняг. Снежинките галели лицето ѝ като малки пухени перца. Пътят минавал през гората. Там, разбира се, има вълци и други зверове, но Васьонка от нищо не се бояла. Тя решила:

— По-добре вълци да ме изядат, отколкото да се оженя за вмирисания.

И тъй Васьонка крачи ли, крачи. Отначало вървяла много леко. Преминала около петнадесет или двадесет километра. Дрешките ѝ не били дебели, но като вървяла, не ѝ било студено, дори горещо ѝ станало: наваляло било до колене, едва измъквала краката си и така

се сгрявала. А снегът вали ли, вали. Дори като че се засилил. Истинско богатство. Васъонка се уморила, почти без сили останала и седнала на пътя.

„Чакай — рекла си — да почина малко“ — а не знаела, че в такова време е най-лошо да се сяда на открито.

Седи, радва се на снега, а той трупа ли, трупа върху нея. Поседяла, а не може вече да стане. Но това не я уплашило. Помислила си: „Изглежда, че трябва да поседя още, да почина както трябва“.

Добре си починала. Снегът съвсем я затрупал. Заприличала на купчинка посред пътя, а била съвсем близо до едно село.

За щастие на сутринта един селянин — лятно време той също ходел да търси скъпоценни камъни и злато — минал на кон по същия път. Конят наострил уши, запръхтял, не иска да се приближи до купчинката. Златотърсачът разбрал, че това е затрупан човек. Приближил се, гледа — като че не е съвсем замръзнал, ръцете още не са се вкочанясили. Вдигнал Васъонка и я сложил в шейната, покрил я с кожуха и право в къщи. Там се заел с жена си да съживява Васъонка. И наистина тя дошла на себе си! Отворила очи и разтворила пръстите на ръцете си. Гледат — в ръката ѝ блести голям скъпоценен камък като бистра синя вода.

Златотърсачът дори се уплашил — за такава работа може и в затвора да отидеш — и попитал:

— Откъде го взе?

Васъонка отговорила:

— Той сам ми долетя в ръката.

— Как тъй?

Тогава Васъонка разправила каква била работата.

Снегът почнал вече съвсем да я затрупва, когато изведнъж пред нея се отворил проход в земята. Той бил тесен и тъмен, но можело да се върви по него. Стъпалата личели и било топло. Васъонка се зарадвала.

„Тук, рекла си тя, никой от рудничарите няма да ме намери“ — и почнала да слиза по стъпалата. Слизала, слизала, и излязла на едно много широко поле. Краят му се не виждал. Из полето стърчели тук-таме трева и по някое дърво, всичко било пожълтяло, като че е есен. През полето минавала река. Черна като катран и неподвижна, сякаш се е вкаменила. Зад реката, точно срещу Васъонка, се издигало малко

хълмче, на върха му — голи камъни: единият в средата приличал на маса, а другите наоколо на столове, но не според човешкия ръст, а много по-големи. Било студено и някак страшно.

Васьонка искала вече да се връща, но изведнъж зад хълмчето се посипали искри. Погледнала — на каменната маса куп скъпоценни камъни. Горели с разни пламъчета и реката се съживила от тях. Да ти е драго да гледаш.

Тогава някой попитал:

— Това за кого е?

Отдолу му викат:

— За скромния!

И тозчас камъчетата се разлетели на всички страни като искрици. След това зад хълмчето пак блеснал огън и изхвърлил на каменната маса скъпоценни камъни. Кажи-речи, не по-малко от кола сено. И по-едри.

Някой пак пита:

— Това за кого е?

Отдолу викат:

— За търпеливия!

И както първия път, камъчетата полетели на всички страни. Изхвърчали като облак бръмбари. Разликата била само тая, че другояче блестят. Едни в червено преливат, други в зелени пламъчета проблясват, синички, жълтички... най-различни. И бръмчат, като летят. Загледала се Васъонка в бръмбарите, а зад хълмчето пак блеснал огън и на каменната маса се появил нов куп скъпоценни камъни. Този път съвсем малък, но затова пък камъните били все по-големи и рядко хубави. Отдолу викат:

— Това е за юначния и за Щастливото око!

И тозчас, камъчетата като малки птички запърхали и полетели на всички страни. Залюлели се над полето като фенерчета. Тези камъчета хвърчели бавно. Едно долетяло при Васъонка и се мушнало като котенце в ръката ѝ — ето ме, сиреч, вземи ме!

Отлетели каменните птички, станало тихо и тъмно. Васъонка почакала да види какво ще стане по-нататък и ето — на каменната маса се появило едно камъче. На вид съвсем простичко, с пет ръба: три надлъжни и два напречни. И тогава изведнъж станало топло и светло, тревата и дърветата се раззеленили, птички запели и реката заблестяла, затрептяла и зашумяла. На мястото на голяя пясък сега растели гъсти и буйни нивя. Появили се и много хора. И всички весели. От работата идат, пък песни пеят.

Сега Васъонка сама извикала:

— Това за кого е, добри хора?

Отдолу ѝ отговорили:

— За онзи, който ще поведе народа по истинския му път. С този ключ камък той ще отвори земята и тогава ще стане така, както сега го виждаш.

След това светлината угасната и всичко изчезнало.

Златотърсачът и жена му отначало не повярвали — после помислили: откъде ли е попаднал този камък в ръцете на момичето? Почнали да разпитват Васъонка коя е и откъде е. Тя им разправила и това, както си било, и ги помолила:

— Леличко, чично! Не ме издавайте на рудничарите!

Те помислили, помислили и рекли:

— Добре, остани при нас... Ще те изгледаме как да е, само че ще те наричаме Феня. На това име вече се обаждай.

Те, знаеш, имали дете, умряло неотдавна. Феня го викали. Колкото Васъонка на години. Разчитали и на това, че тяхното село спадало не към държавните, а към Демидовите земи. Така и станало. Господарският наместник, разбира се, веднага забелязал новодошлата, но това какво му влиза в работата? Нали не е избягала от него. Почнал да я кара на работа.

То се знае, и в Демидовото село животът бил труден. Но все пак не толкова, колкото в държавния рудник. А и камъкът, който намерили в ръката на Васъонка, помогнал. Златотърсачът го продал скришно, не за истинската му цена, но все пак добри пари взел. Отдъхнал си малко.

Щом станала пълнолетна, Васъонка се омъжила за един добър момък от същото село. Преживяла с него до дълбока старост, деца и внуци отгледала.

Старото си име и прякора си Щастливото оченце баба Федося може би забравила, за рудника никога не си спомняла. Но щом заговорят за щастливи находки, баба Федося винаги ще се намеси:

— Не е голямо чудо — казва — да намериш хубави камъчета, пък и на хора като нас те не носят много щастие. По-добре е да се погрижим да намерим по-скоро ключа на земята.

И тогава ще разкаже:

— Има един камък — ключ на земята. Докато не дойде време, никой няма да го намери: ни скромният, ни търпеливият, ни юначният, ни щастливият. Но когато народът тръгне по истинския път към своето щастие, тогава ключът на земята сам ще му сочи пътя. Тогава всички богатства на земята ще се открият и животът съвсем ще се промени. Очаквайте този ден!

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на **Моята библиотека** и нейните всеотдайни помощници.

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.